

~ En bok i Poul Bjerres bibliotek ~

BJÖRN SAHLIN

DET ÄR INTE LÄTT att avgöra vilka böcker i "sjäsläkaren" Poul Bjerres bibliotek som är särskilt intressanta, i synnerhet inte vilka som var av särskilt värde för Poul Bjerre själv. Den f d KB-bibliotekarien Lars Olsson var en längre tid sysselsatt med att katalogisera bokbeståndet. Han visade mig en dag en diger, häftad lunta, en roman om 30-åriga kriget med titeln *Jorden blöder, jorden blommar*, utgiven på Natur och Kultur 1943. Författaren bar det för eftervärlden alldeles obekanta namnet Waldemar van Ek. Detta kunde vara en av alla de romaner som sällar sig till de många av eftervärlden glömda.

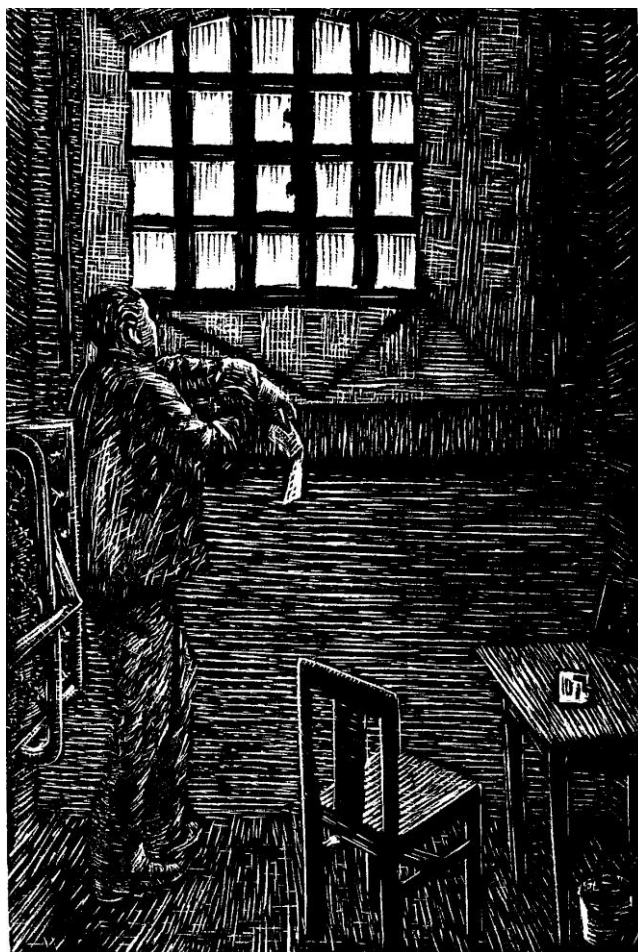
Men boken har en dedikation till Poul Bjerre från någon som kallar sig Vlada. När jag bläddrar i boken ser jag att den är rikt illustrerad med träsnitt av en karaktär som jag känner igen. De är uppenbarligen gjorda av den tjeckiske diplomaten Vlada Vanek, en nära vän till Amelie Posse och även till Poul Bjerre, Amelies styvfar. Ett tjugotal brev från Vlada Vanek till Poul Bjerre finns bevarade och en hel rad träsnitt har bifogats breven.

Den som funderar lite över författarnamnet Waldemar van Ek inser att det är en pseudonym. Waldemar är den svenska formen av det tjeckiska Vladimir, Vladas dopnamn (Vlada ska för övrigt uttalas Vladja). "van Ek" är en lustifikation över hans efternamn Vanek (som uttalas Vanjek). En kontroll i bibliotekskatalogen Libris bekräftar också att Waldemar van Ek är pseudonym för Vlada Vanek.

Nu kunde hela den fantastiska historien kring denna skenbart ointressanta bok rullas upp.

Vlada Vanek var legationsråd vid den tjeckiska ambassaden i Stockholm när tyskarna ockuperade Tjeckoslovakien 1938. Som tyskt "protektorat" behövde landet inga egna ambassader. Ambassaden i Stockholm stängdes. Vlada Vanek accepterade inte den nya regimen utan fortsatte att sända kodade rapporter om läget och stämningarna i Sverige till den tjeckiska exilregering som placerat sig i London. De allierade erkände

ju inte tyskarnas ockupation av Tjeckoslovakien, vilket dock Sverige hade gjort. Vlada Vaneks följaktligen illegala verksamhet upptäcktes av Säpo våren 1942 och han arresterades. Saken väckte stor uppmärksamhet och tyskvänliga svenska tidningar hetsade mot honom. Vlada Vanek dömdes trots interventioner från allierat håll till 3½ års straffarbete och hamnade på Långholmen.

Det ena av två träsnitt av Vlada Vanek från fängelset-iden som återfunnits i Poul Bjerres brevsamling på Kungliga biblioteket. De återges här med tillstånd från dottern Mira Shejbal.

I cellens ensamhet påbörjade Vlada Vanek sin roman om 30-åriga kriget och de svenska insatserna i hans hemland. För den huvudsakligen

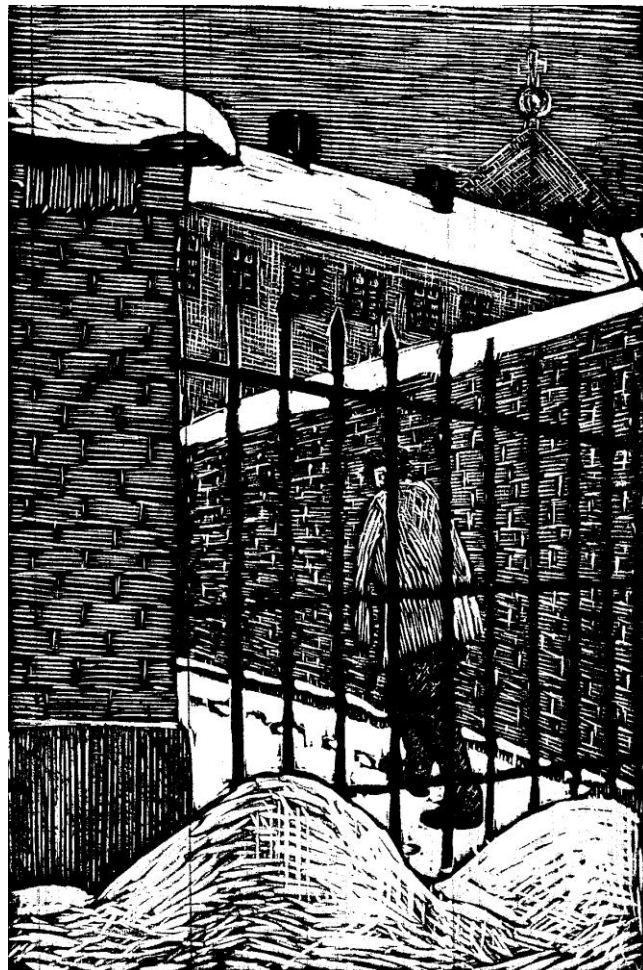
protestantiska befolkningen i Böhmen-Mähren var Gustaf II Adolf en räddare från katolskt förtryck. Att det blev en nyckelroman, där nutida händelser döljer sig bakom en historisk kuliss säger sig självt, och till och med Vladas eget öde har i romanen fått sin motsvarighet.

Men straffarbetet då? Jo, Långholmen tog emot beställningar utifrån på legoarbeten att utföras av de fångar som dömts till straffarbete. Nu började det komma ganska udda beställningar – på julkort och exlibris som krävde en viss konstnärlighet. Och Vlada Vanek var konstnärligt begåvad, så uppdragen gick till honom. Slutligen kom från Natur och Kultur en beställning på hundra träsnitt som skulle tjäna som illustrationer till en roman om 30-åriga kriget! Natur och Kultur var Amelie Posses förlag och det var hon som låg bakom.

På detta sätt kunde Vlada under fängelsetiden både text- och bildmässigt fullborda sin roman på 600 sidor. Den skrevs på tjeckiska, men svenska vänner åtog sig översättningen allteftersom nya texter förelåg. Amelie Posse samordnade arbetet och jämkade samman de ganska disparata översättningarna. Hon tilläts besöka Vlada en gång i veckan, men alltid med en vakt närvarande. Väktarna blev dock alltmer intresserade av projektet och allt vänligare stämde mot Vlada. Han var en mönsterfånge, och i allmänhet insåg man ju att han bara hade tjänat sitt land.

Vlada Vanek får besök av Amelie Posse och sin familj på Långholmen. Förmodligen diskuterar man boken han börjat skriva där och stämningen verkar hög.

Det andra träsnittet av Vlada Vaneks hand som återfunnits i Poul Bjerres brevsamling.

I januari 1944 hade krigslyckan vänt och man behövde inte längre ta någon större hänsyn till den tyskvänliga opinionen. Vlada benådades efter 20 månader på Långholmen. När fängelseportarna slogs upp för honom tidigt en morgon möttes han av en stor skara jublande vänner, bland dem Amelie Posse och Poul Bjerre samt Natur och Kulturs chef, Johan Hansson. I en kottege av bilar dekorerade med tjeckiska flaggor fördes han till restaurang Gondolen, belägen i Katarinahissen på Södermalm med utsikt över Stockholm och Mälaren.

Där hade Amelie Posses son Jan Brazda smyckat restaurangen med flaggor och blommor från alla Vlada Vaneks sympatisörer ute i landet. Där hölls tal och sjöngs tjeckiska sånger. Prins Eugen stod för champagnen. Symboliskt tolkade man denna vintermorgon i januari 1944 solens sena uppgång över Stockholm – kriget hade äntligen tagit en lyckosam vändning.

Den nutida anknytningen bakom Vlada Vaněks 1600-talsberättelse blir uppenbar, åtminstone för den initerade, på bokens slutsidor. Där återger ett av bokens många träsnitt ett dop. Bilden är intressant eftersom kvinnan som bär fram barnet till dopfunten och prästen bär Amelie Posses drag. I texten heter kvinnan Fredrika de la Gardie och barnet heter Jira. Amelie Posse hade sitt förnamn efter sin farmor Amalia de la Gardie. Och bakom berättelsens Jira anar vi Vlada Vaněks dotter Mira. Hennes dop ägde rum i Lidingsö kyrka och Amelie Posse var hennes fadder.

Anna-Lisa och Vlada Vaněk vid dotterns dop.

Och boken, Valdemar van Eks *Jorden blöder, jorden blommar*, den kom ut samma dag som Vlada Vanek släpptes. I Sverige kom den i två upplagor. Första upplagan bär tryckåret 1943 men kom alltså ut först i januari 1944. Andra upplagan kom 1945. När boken efter krigsslutet kom ut i Tjeckoslovakien jämfördes den med ett nationalepos och trycktes i otaliga upplagor. Amelie Posse kan ha haft stor betydelse för bokens framgång. Av ett brev från Vlada Vanek till Poul Bjerre framgår att hon slet med boken så att Vlada var "helt förtvivlad".

Vlada Vanek blev dock utvisad. Med hustrun Anna-Lisa och dottern Mira begav han sig till England, där han till krigets slut arbetade för den tjeckiska exilregeringen. Efter kriget blev han ambassadör i Rom men hoppade av 1947 när kommunisterna grep makten i Tjeckoslovakien. Han ägnade sig därefter åt affärsverksamhet, bl a gav han uppslaget till det svenska semesterparadiset Riva del Sole utanför Neapel och tillsammans med Jan Brazda projekterade han Giardini Poseidon, Poseidons trädgårdar – en sk termalbadanläggning på ön Ischia i Neapelbukten, där man förutom hälsobringande bad kunde få både läkarhjälp, massage och skönhetsvård.

Vlada Vanek (f. 1899) gick bort redan 1965 och ligger begravd på Protestantiska kyrkogården i Rom. Hans svenskfödda hustru Anna-Lisa avled så sent som hösten 2006. Dottern Mira Shejbal är gift med en professor i botanik och bosatt i Caltone utanför Rom.

Om Vlada Vanek kan man läsa i Amelie Posses bok om Andra världskriget och det svenska motståndet mot nazifieringen av vårt land, *Åtskilligt kan nu sägas*, 1949. Den boken kom till på Vårstavi och det var Poul Bjerre som kom på titeln: allt kunde ännu inte sägas, men åtskilligt. Även Poul Bjerre ägnar några sidor, slutsidorna, i sin självbiografiska bok *Räfst och rättarting* (1948) åt Vlada Vanek, som han beundrade mycket. Beundran var för övrigt ömsesidig – Vlada Vanek läste Poul Bjerres böcker under fängelsetiden och ville efter kriget översätta dem till tjeckiska. Det omintetgjordes genom det kommunistiska maktövertagandet.